

сялянскага недаверу да прамоўленага слова, асцярожнасць і крытычнае стаўленне да красамоўства і пустаслоўя. Такія погляды не толькі рэха патрыярхальнай даўніны, яны сугучныя некаторым сучасным тэндэнцыям зніжэння цікавасці да філалогіі як навукі, змяншэння яе грамадскага прэстыжу, уплывовасці і запатрабаванасці.

Спіс літаратуры

1. Мечковская, Н. Б. Семиотика : Язык. Природа. Культура : Курс лекций / Н. Б. Мечковская. – Москва : Академия, 2004. – 432 с.
2. Язык о языке : Сб. статей / Под общ. рук. и ред. Н. Д. Арутюновой. – Москва: Языки русской культуры, 2000. – 624 с.

ТЫПОВЫЯ ПАРУШЭННІ ЛІТАРАТУРНЫХ НОРМАЎ У РЭГІЯНАЛЬНЫМ ДРУКУ ВІЦЕБШЧЫНЫ

Ю.М. Бабіч
Віцебск, УА “ВДУ імя П.М. Машэрава”

Мова сродкаў масавай інфармацыі заўсёды ўспрымаецца шараговымі чытачамі як абсалютна правільная, узорная, эталонная. Такой яна і павінна быць у ідэале. Але ў нашай краіне на сучасным этапе моўная сітуацыя характарызуецца выразнай камунікацыйнай незбалансаванасцю, бо пры фармальным раўнапраўі дзвюх дзяржаўных моў дамінантнае становішча займае руская. Гэта накладвае свой адбітак і на газетны дыкурс, калі журналістамі дапускаюцца прыкрыя недакладнасці граматычнага характару, ужываюцца неўласцівыя беларускай мове словы. Доўгі час, – заўважае праф. П. Сцяцко, – “літаратурная мова, асабліва пісьмова-кніжная, ператваралася ў беларуска-рускую “трасянку” – сумесь з калькаваных расійскіх выслоўяў ці цалкам перанесеных у беларускую мову расійскіх слоў, заштампаваных яе канцылярытаў, далёкіх ад жывых моўных крыніц беларускай нацыянальнай мовы” [1, с.96]. Газетны тэкст патрабуе ад аўтараў надзвычай уважлівага стаўлення да выбару моўных сродкаў, да максімальна дакладнага захавання літаратурных нормаў. Але ў друку на розных узроўнях – марфалагічным, сінтаксічным, лексічным – часта дапускаюцца істотныя адхіленні ад нарматыўнага ўжывання, што не спрыяе захаванню належнай культуры маўлення.

Мэта – выяўленне і аналіз найбольш тыповых памылак у рэгіянальных друкаваных перыядычных выданнях Віцебшчыны.

Значная колькасць недакладнасцяў звязана з няправільнай будовай словазлучэнняў. Так, пераважна ўжываюцца канструкцыі з прыназоўнікам **аб + месны склон**: *Аб стане крымінальнай абстаноўкі ў раёне дакладваў на нарадзе начальнік аддзела ўнутраных спраў* (“Дняпроўская праўда”, 2010, № 19); *Аб мэце суботніка ведалі ўсе* (“Патрыёт”, 2010, № 28); *Былыя вучні гавораць зараз аб ёй як аб строгай, але справядлівай настаўніцы* (“Голас Сенненшчыны”, 2010, № 65). У падобных выпадках варта аддаваць перавагу канструкцыям з прыназоўнікам *пра* і вінавальным склонам назоўніка ці займенніка: *пра стан, пра мэту, пра яе*. Спалучэнне **аб + М. скл.** у беларускай мове ўжываецца пад уплывам рускай мовы, для якой яно з’яўляецца натуральным. Праф. Ф. Янкоўскі не рэкамендуе выкарыстоўваць прыназоўнік *аб* нават у навуковым і афіцыйна-справавым стылях, называючы гэта “штучна “скляпаным” месным склонам” [2, с.131].

Прыназоўнік за ў словазлучэннях з дзеясловам ці аддзеяслоўным назоўнікам памылкова выкарыстоўваецца там, дзе яго зусім не павінна быць. Так, аддзеяслоўны назоўнік *догляд* патрабуе ўжывання залежнага слова ў родным склоне. І тут не можа быць ніякага прыназоўніка. Таму выразы кшталту *догляд за хатнімі раслінамі, догляд за валасамі* лічацца адхіленнем ад літаратурнай нормы. Трэба: *догляд хатніх раслін, догляд валасоў*. Але ў газетным радку бачым: *Райком БРСМ павіншаваў са святам і ўручыў сувеніры сваім актывістам, хто зараз знаходзіцца ў водпуску на догляду за дзіцяці* (“Патрыёт”, 2010, №44); *Жанчына вельмі любіць хатнія расліны, таму карпатліва даглядае за імі* (“Наша Талачыншчына”, 2010, № 52).

Намі выяўлена, што нярэдка парушаюцца сінтаксічныя нормы і ў канструкцыях з дзеясловамі ветлівасці – *дзякаваць, падзякаваць, аддзячыць, выбачыць, прабачыць, дараваць*: *Падзякаваць іх за добры адпачынак вяскоўцы вырашылі праз нашу газету* (“Гарадоцкі веснік”, 2010, № 1); *Маці так і не змагла дараваць яго за гэта* (“Сцяг Перамогі”, 2010, № 62). Як вядома, названыя дзеясловы ўтвараюць у беларускай мове словазлучэнні з давальным склонам: *дзякаваць ім, дараваць яму*.

Досыць часта няправільна будуюцца канструкцыі з дзеясловамі *смяцца, насміхацца, кпіць, жартаваць, дзівіцца, цешыцца*. Літаратурная норма – выкарыстанне пры іх залежных назоўнікаў (займеннікаў) у родным склоне з прыназоўнікам *з*. Але чытаем: *Хлопчыкі насміхаліся над дзяўчынкай, бо яна была самай маленькай у класе* (“Лепельскі край”, 2010, № 12); *У класе часта кпілі над ёй* (“Кліч Радзімы”, 2010, № 32); *Было, як кажучы, чаму падзівіцца і па-добраму пазаздросціць* (“Веснік Глыбоччыны”, 2011, № 61).

Сярод марфалагічных хібаў неабходна адзначыць пакуль яшчэ шырокае выкарыстанне ў раённым друку нехарактэрных нашай мове дзеепрыметнікаў цяперашняга часу з суфіксамі *-уч-* (*-юч-*), *-ач-* (*-яч-*): *З малых гадоў многія бачаць перад сабой п’ючых бацькоў, іх знаёмых* (“Браслаўская звязда”, 2010, № 5); *Па цікавячых вас пытаннях тэлефануйце па нумары...* (“Патрыёт”, 2010, № 16). Па-беларуску гэтыя сказы павінны былі б гучаць адпаведна: *З малых гадоў многія бачаць перад сабой пітушчых бацькоў; Па пытаннях, якія вас цікавяць, тэлефануйце па нумары...*

Сфера ўжывання дзеепрыметнікаў залежнага стану цяперашняга часу з суфіксамі *-ем-*, *-ім-* істотна абмежавана афіцыйна-справавым і навуковым стылямі. Для жывой беларускай мовы яны нехарактэрныя, а наяўнасць такіх формаў у газеце надае выказванню штучнасць, ненатуральнасць: *Расцэнкі на ўсе віды паслуг, аказваемых шынамантажам, зацверджаны Міністэрствам транспарту РБ* (“Голас Расоншчыны”, 2010, № 5); *Традыцыйнымі сталі для вучняў праводзімыя конкурсы выяўленчага мастацтва* (“Міёрскія навіны”, 2010, № 1); *Нельга сказаць, што сітуацыя з асацыяльнымі праявамі некантралюемая* (“Дняпроўская праўда”, 2010, № 19). Падобныя словаформы цяжка вымаўляць, яны абцяжарваюць успрыманне выказвання, таму павінны замяняцца іншымі моўнымі сродкамі. Перадаць натуральна, па-беларуску сэнс згаданых сказаў можна наступным чынам: *Расцэнкі на ўсе віды паслуг, якія аказвае шынамантаж, будуць зацверджаны Міністэрствам транспарту РБ; Традыцыйным стала правядзенне для вучняў конкурсаў выяўленчага мастацтва; Нельга сказаць, што сітуацыя не кантралюецца*.

У перыядычных раённых выданнях даволі часта фіксуецца і лексічныя памылкі. Руска-беларускае двухмоўе і недастатковае валоданне журналістамі нашай мовай і ёсць прычына пранікнення ў беларускамоўныя публіцыстычныя

тэксты чужых лексічных адзінак: *Дастойных было і ёсць з каго выбіраць* (“Кліч Радзімы”, 2010, № 32); *Перамогуць толькі дастойныя ўдзельнікі* (“Чырвоны прамень”, 2010, № 25); ... *Але і ў гэтай сітуацыі ён наводзіў сябе дастойна* (“Лепельскі край”, 2010, № 12); *На працягу раждзественскіх святаў і Новага года дзеці адчувалі сябе шчаслівымі* (“Веснік Глыбоччыны”, 2010, № 4); *Рэйд “Сям’я без насілля”* (“Веснік Глыбоччыны”, 2011, № 86); *Уласная кватэра ці дом. Здорова!* (“Веснік Глыбоччыны”, 2011, №86). Прыметнік *дастойны* і прыслоўе *дастойна* не павінны ўжывацца ў літаратурнай мове. У прыведзеных кантэкстах варта было выкарыстаць словы *годны(годна)* або *варты*. Замест не характэрнага для нашай мовы стараславянізма *раждзественскі* трэба было ўвесці ў кантэкст прыметнік *калядны*. А *Сям’я без насілля – сям’я без гвалту*; *Уласная кватэра ці дом. Здорова!* – *Уласная кватэра ці дом. Цудоўна!* І тады мы мелі б сапраўды беларускі дыскурс.

Заклучэнне. Такім чынам, прааналізаваны матэрыял паказвае, што для рэгіянальнага друку Віцебшчыны праблема захавання культуры мовы паранейшаму надзвычай актуальная. Памылкі дапускаюцца на розных моўных узроўнях. І звязана гэта, у першую чаргу, з няўважлівым стаўленнем да беларускага слова. Недастатковая прафесійная падрыхтоўка аўтараў – толькі частка праблемы. Бо калі чалавек думае па-руску, а потым ліхаманкава перакладае фразу на беларускую мову, то і атрымліваюцца штучныя, калькаваныя сказы, нярэдка з элементамі “трасянкі”. Таму толькі свядомае выкарыстанне журналістамі нашай мовы ў штодзённай камунікацыі, у розных сферах зносін будзе садзейнічаць павышэнню моўнага майстэрства, дапаможа пазбегнуць памылак і павысіць культуру маўлення сродкаў масавай інфармацыі.

Спіс літаратуры

1. Сцяцко, П. Культура мовы / П. Сцяцко. – Мінск. – 2002.
2. Янкоўскі, Ф.М. Само слова гаворыць / Ф. М. Янкоўскі. – Мінск. – 1986.

ВОБРАЗ РОДНАГА КРАЮ Ў ТВОРЧАСЦІ СУЧАСНЫХ ПІСЬМЕННІКАЎ ВІЦЕБШЧЫНЫ І ЛАТГАЛІ

В.Ю. Бароўка
Віцебск, УА “ВДУ імя П.М. Машэрава”

Адно з цэнтральных месцаў у творчасці пісьменнікаў Віцебшчыны і Латгаліі заўсёды займаў вобраз роднага краю. Мэта дадзенай працы – выявіць характэрныя рысы рэпрэзентацыі свайго рэгіёна ў творчасці сучасных пісьменнікаў Віцебшчыны і Латгаліі, звярнуць увагу на наяўнасць і дэтэрмінацыю тыпалагічных сыходжанняў у працэсе мастацкага ўзнаўлення сваіх геаграфічных рэалій пісьменнікамі Беларусі і Латвіі.

Матэрыял і метады. Матэрыялам для даследавання сталі творы сучасных пісьменнікаў двух рэгіёнаў, у рабоце выкарыстоўваюцца прыёмы канкрэтна-гістарычнага, фенаменалагічнага і дэскрыптыўнага аналізу.

Вынікі і іх абмеркаванне. Пісьменнікі Віцебшчыны пры ўзнаўленні характэрных рыс сваёй зямлі пастаянна акцэнтавалі, што Падзвінне – край азёр і рэк. Да месца прыгадаць знакамітыя радкі з верша Рыгора Барадуліна “Вечалле”:

Спадчыннае возера маё,
Вечнасцю прывечанае
Вечалле [1, 21].